

НИВА

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2¹/₂ арк.
в проповідничим додатком
в 1 арк. до кожного числа

Передплата виносить 16 зл
річно, для заграниці 2 до-
ляри річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняктів 1.

о. Др. Г. Костельник

На ясні зорі, на тихі води

I

Під притиском з двох боків

Повторю засаду, якою „Нива“ зачала сей рік — XXIII рік свого життя:

„В усякій еволюції головна річ — ідеологія. Вона мовби очи, що ведуть чоловіка по світі. Або мовби лікарська діагноза“ („Унія в еволюції“). Для ілюстрації пригадаймо собі, що всі апокаліптичні муки, що їх терплять піддані большевиків, походять від хибної, обманної ідеології большевиків. Запутались большевики в ту ідеологію, й не можуть від неї визволитись — тим більше, що зробили з неї свого роду „релігію“. Психологічно зрозуміло, що найтяжше приходить ся людям визволитися від хибної релігійної ідеології, чито такої, котра зрослася з властивою релігійною ідеологією. Причина? Релігійні ідеї освячені, забсолютизовані, поставлені понад запит, понад досягнення неупередженої, „видючої“ критики.

Тому то й ідеологія унії, здорова й неупереджена, тільки з трудом і повільно зможе назрівати.

Щойно тепер стала відзиватися сторона — та рештка з нас, галицьких Українців, котра помимо наслідків світової війни, помимо радикальних змін у нашому церковному й національному положенню ніже йоти не змінила в нашій (українській

гр. католицькій) передвоєнній („австрійській“) ідеології унії, що була витворилася, як овес самосій, „per fas et nefas“. І боронить її, як одиноку спасенну.

Маю на думці дві довші статті, що появилися в „Новій Зорі“ цього року: „Католицька Церква а (і) візантійство“ (з 5. II. ч. 8. і з 9. II. ч. 9) та й „Куди нам іти?“ (з 26. II. ч. 14. і 1. III. ч. 15.). Ми повинні бути вдячні (безіменному) авторови за ці його статті. Авжеж лекше показати силу нового оружжа, як є на кому.

Та згадана „сторона“ в своїх статтях не сказала нам нічого нового. Все те ми (українці гр. католики) й самі „ісповідали“ й проповідали перед війною. А що ми наслідком повоєнних обставин змінили ці свої погляди, й зблизилися до „твердих“, то не остає нам нічого іншого, як щиро висповідатись перед тою „решткою“, котра й до нині остала в передвоєнному світі. Якщо се будуть гріхи, то не просимо розрешення, тільки опам'ятання нас. Але якщо се буде правда, то просимо, щоби й ви спам'яталися. Атже веде нас спільна ціль: добро нашої Церкви.

* * *

Перше, з чого сповідаємося, се те, що ми перед війною і не вміли думати про ті річи й не могли добре думати, бо не мали відповідного досвіду. А коли війна і її наслідки приспорили нам такого досвіду в брід, тоді ми стали думати й передумувати — живий чоловік реагує по живому. І ось се привело нас до зміни в нашій ідеології унії.

Я тут всюди говорю „ми“ — очевидно тому, що маю таке переконання про наш загал. Але щоби мені не закинули „відки тобі право промовляти в імени загалу?“, то перейду на „я“ — вдоволюся й тим. Нехай справа говорить сама про себе, а не граматична форма.

Два чужі, посторонні, а противні собі чинники безнастанно — аж до кінця світової війни — натискали на формацію унії в давній Польщі і Галичині за Австрії.

Латинізація й не вмовлявання Поляків і страх спершу перед козачим, а потім перед московським православ'єм. І тільки ці чинники, а не якісь інші, спричинили, що уніятська Церква в Галичині найбільше златинізована з усіх тих уніятських Церков, що

були в Австро-Угорщині. Ба, навіть можна так сказати, що румунська гр. кат. Церква, югославянська і підкарпатська не є златинізовані, що вони задержали незломаний свій первісний обряд, тільки розумно акомодувалися до західної Церкви (в дисципліні, в релігійних практиках — тощо), а галицька Церква грубо златинізована. Очевидно, якщо в церкві, в обряді, заведеться якась новість, а ще перенята з західної (=католицької) Церкви, то її оправдуватимуть „католицьким життям“, „розвоєм“, „конечністю“ і т. п. Але... Нехай ласкаві читач судять самі. Я вихований в крижевацькій епархії, де нема н святя Пресв. Евхаристії, ні виставлювання Найсв. Тайн, ні обношення їх в процесіях, ні більше престолів в церкві, ні статуй в церкві.., а по совісти свідчу, що не бачу в галицькім церковно-релігійнім життю більшої емуляції, як я бачив і досвідчив в церковно-релігійнім життю в крижевацькій епархії. Що більше! І знов по совісти свідчу, що я куди висше ставлю церковно-релігійне життя там, як тут. Там „распря“ про латинізацію не звисна. А в Галичині не переводиться отся „распря“, яка затроює повітря.

Ось се конкретний — перший і не останній — наслідок латинізації. Призадумайтесь тепер, і відповіжте: як усунути отсю „расплю“, отсей внутрішній роздор? На якій точці погодяться не лиш наші люди в Галичині, але всі уніяцькі Церкви? Очевидна річ, що тільки на точці дійсно нашого, геленістичного, обряду — се всім нам спільне, наше без загикнення.

Ось такий висновок. Або може він нестійний? Будь ласка, викажіть!

З тих уній, що я знаю, ніде латинники не відносяться до унії так агресивно (по опікунськи), як у Польщі. Були часи, коли польські вмовлювання формально пенетрували наших батьків. А „підскірний“ погляд Поляків, мабуть усіх без виїмку, про східний обряд є такий, що все в тому обряді без виїмку схизматичне, ба навіть поганське... Ще й нині вони (кс. Коржонкевич...) в заграничних часописах пишуть про численні схизматичні „рештки“ в нашій (спеціально галицькій) Літургії та що багато ще часу уплине, заки „кресові“ уніяти навчатяться любити латинську Літургію... Значить: їх мета — бачити в нас латинську Літургію.

І приймали наші люди такі вмовлювання то безкритично, то з тенденцією, щоби визволитися від безнастанних дорікань і погорди зі сторони Поляків — словом: щоби стати „прав-

дивими“ католиками в польських очах і після їх міри, яка безцеремонно ідентифікує латинізм з католицизмом.

До того ще долучувався безупинний страх перед московським православ'ям, яке наче величезна скеля висіло над Галичиною, щораз погрожуючи, що обірветься й накриє нас, придушить до землі... „Чим далше від них, тим ліпше“ — так ми (або може тільки я?) свідомо, чи півсвідомо думали аж до кінця світової війни. Власно підчас війни ми (священники) виреклися нашої церковної відвічної назви „православний“, щоби тим ще далше „втекти“ від православних, а нині вже жалуємо того... І були ми податливі для чимбільшої латинізації — се була наша засада, наш ідеал. Те саме, що нині заступає „Нова Зоря“.

Але — змінилися обставини радикально. Царська Росія розпалася, її православна Церква вже 10 літ бореться за своє існування. І наш страх змінився — в симпатію. Цілий християнський світ симпатизує з тою Церквою, що її вже так довго переслідують найстрашніший ворог Христа і Бога. І ми (чи маю казати: я?) симпатизуємо з нею, бо інакше ми й не були би живими християнами. А до того — се наші найблизші браття по крові й мові.

Чинник страху перед московським православ'ям упав. Зате непомірно збільшився другий історичний чинник: польський. Сотки церков, бувших уніятських, забрано від наших братів по крові, православних, і перестроєно в польські костели. Історичну унію й там, де її вже не було, так використав сей чинник на нашу згубу, а на свою користь. Нашу галицьку Церкву окружено кордоном, не дозволено їй розростатися. Розріст, що належався би їй, задержали Поляки в своїх руках — для себе. У всіх державних і навіть недержавних інституціях пороблено всякі заходи, щоби нашу молодь, наш нарід засимілювати з польським („за 20 літ не буде „Rusínów“...). Чи наш нарід мав остати мов камінь — непорушний у своєму нутрі на таку акцію? Живий по живому реагує... І зареагував наш нарід на всіх полях однаково: якнайдалше від них, задержати свою яскраву окремішність у всьому — щоби остоятися в життю.

І в Церкві так само зареагував наш нарід. Не книжки, не диспути, але життєвий інстинкт подиктував йому се. І ось се був перелім у нашій ідеології унії. Наш

асиміляторський дух пропав, ми дістали нові очі.

Се висказане так по щирости і по совісти, як на сповіди.

А скажіть тепер: чи воно правдиве й чи оправдане, чи ні?

„Нова Зоря“ й сама признає, що „з огляду на невідрадли політичні обставини наша Церква знайшлася в дуже тяжкім положенню“ („Куди нам іти?“ в ч. 15). Одначе не подає вона аналізи тих „політичних обставин“: який то чинник у тих обставинах кинув нашу Церкву в „дуже тяжке положення“ і яку реакцію він викликає по нашій стороні? „Н. Зоря“ якось боїться про се говорити. На всякий спосіб не є тим чинником православіє militants, яке політичними шляхами, силою згори, напирало би на нашу Церкву. Як сказано, православна Церква під большевиками бореться за своє життя — з антихристами. А православна Церква в Польщі також бореться за своє життя — з латинопольським напором. Саме тому ми бодай з одного боку почувалися вільними, й можемо випростуватися в душі, свобідно розглянутися й свобідно передумати наше положення. Не маємо вже страху перед православієм, і послідовно позбуваємося цілої, одідиченої, подібно зрічничкованої, психольогії страху перед воюючим православієм. А та „рештка“, що знайшла собі трибуну в „Н. Зорі“, ще не визволилася від тої „психольогії страху“ — й се, тільки се, нас ріжнить. Тут зачинаються розстайні шляхи між нами. Як се виглядає в подробицях, про се буде мова.

Як? Православіє нам нині вже не загрожує? А що діється на Закарпаттю? Що діється на Лемківщині? Цілі деканати попереходили на православіє! Православна агітація — ще й яка!...

Правда! Хтож се таїв би, коли воно всім відомий факт?! Але — спробуймо заналізувати сей руйнуючий чинник тут і там.

Чому на Лемківщині ведеться й удається православна пропаганда? Яке то православіє натискає на Лемківщину? Коли в 1914—15 рр. Москалі вводили православіє в Галичині, тоді був такий образ: деякі уніятські церкви були або урядом замкнені, або віддані православним. Такий самий образ повторили Поляки по війні, але в відношенню до православних церков. Ось так виглядає пресія згори. А на Лемківщині маємо цілком противний образ: церкви, парохіяльний дім і ерекц.

поле остають власністю нашої Церкви, а вірні переходять в православіє. Чому? Вони ж на тій зміні тільки тратять, а не зискують. Видно, що се якась трагічна революція в душі туди їх пхає. Яка революція — з яких причин?

Православний похід на Лемківщині зачався від того, що вірні жадали повернення їм виразу „православний“. Се ясно вказує на властиву причину релігійної революції між Лемками. Хоч як се парадоксально звучить, всежтаки воно правдиве що властивою причиною православної революції на Лемківщині є папір латинських елементів на „східну“ душу, яка зі страху, щоб не затратити самої себе, відкидає все „західне“ — навіть єдність у вірі з Заходом. Латинізм тут, як Поляки кажуть, „przesadził sakramenty“.

Для всякої революції вистарчає маленький почин, якщо є пригожі обставини. А нині в Польщі дуже пригожа почва для православної революції між уніятами. Поляки своїм відношенням до нашої галицької унії, до православних і до своєї, нового стилю, унії („wschodnio słowiański obrządek“), чи хочуть, чи не хочуть, чи розуміють, чи не розуміють — достарчають в брід нового матеріялу, котрий дуже легко можна визискати для оправдування відвічної православної тези: що унія се тільки місток до латинізації в цілі польонізації. Отже й тут латинський елемент — „працює для православія“. „Нива“ писала про се ще тоді, коли на Лемківщині не було православія.

Причина православної революції на Закарпаттю зовсім анальоґічна, тільки що більше перемішана з національними моментами. Тамошнє уніятське духовенство було цілковито змадяризоване, через що відстало від народу. Підчас війни введено (очевидно в політичних цілях) новий календар і латинську азбуку навіть в церковні книжки, і саме отсе було першим вистрілом для православної революції. Вірні, коли наспіла для них свобода рухів, щоби задержати — чи то віднайти — своє національне й церковне „я“, стали переходити на „правдиву руську“ віру — на православіє.

„Н. Зоря“ каже: „Не треба при тім забувати ще й того, що після свідоств історії кожда чистка обряду промощувала у нас дорогу до схизми“ („Куди нам іти?“). Правда, було й так — доки могуча православна Росія становила точку тяжкості. Але нині переживаємо саме протилежне явище: що дорогу до схизми промощує не чистка обряду, не чистий наш обряд,

аде саме занечищений латинськими елементами.

Не бачить сього та „рештка“, що ще не визволилася з передвоєнної нашої психології страху перед російським воюючим православ'єм. І тут ми розходимося.

Такі часи нині для нас, що живемо під напором воюючого латинізму. Для самозбереження наша народня душа реагує саме в противному напрямі. Отже власно нині пора переводити „чистку обряду“ — мудро й оглядно (а не революційно), щоби піти на зустріч розбудженому народному інстинктові. Тільки в сей спосіб можна охоронити його перед зреволюціонуванням. Якби був російський цар поступенно признавав „думі“ влади, яких вона жадала (на взір інших європейських парламентів), було би ніколи в Росії до революції не прийшло. Узасадненій потребі треба йти на зустріч, щоби не нагромаджувалося загато вибухового матеріялу. Се практична рація. Побачимо, що й всі інші — льогічні — рації промовляють за тим, щоби ми віднайшли своє чисте церковне „я“.

(Продовження буде)

о. Д-р Г. Костельник

НИВА

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
в проповідничим додатком
в 1 арк. до кожного числа

Передплата виносить 16 зл
річно, для заграниці 2 до-
ляри річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняктів 1.

о. Др. Г. Костельник

На ясні зорі, на тихі води

II

Скалки в тілі

Бувають (ще й нині!) одиниці в нашій народі, котрі з сих чих тих психологічних мотивів дають у себе вмовити польським газетам їхні погляди на український народ і прояви його життя. Се zarazом засуд смерти для української свідомости в таких одиниць. Вони спершу невдоволені тим усім, що діється в нас, стидаються свого, подивляють чуже (польське), потім ненавидять те, що наше, зачинаючи від самої назви, остають тільки „grecsko-kat.“, аж на кінець зривають всякі звязки з нашим народом — переходять на „польське“.

На жаль, такі типи стрічаються також у нашій Церкві — саме під церковним оглядом. Давнійші часи лишаємо поза увагою бо „доволі лиха“ з останніх літ. Ціла ненависть до т. зв. „візантійства“ (збірне слово для означення всього того, що в нашій Церкві н а ш е), яка виливається на сторінках „Нової Зорі“, перебрана нашими людьми („не знають, що творять“) від польських ідеологів — запеклих ворогів нашого життя й буття на всіх лініях, отже і в Церкві. Якаж різниця між писаннями на ту тему Stan. Smolk-и („Die reussische Welt“ в 1916. р.), „Gazet-и Ко-

ścieln-oї“ з минулих літ, Анни Zahot'sk-oї з останніх днів і між писаннями наших, правильно під криптонімами схованих, латино-фанатиків? Хиба тільки та, що наші, як свої, на своєму обійстю, ще куди відважнійше й сильнійше гудуть. Ті самі терміни, той самий напрям, та сама психоза. Сумне, але правдиве! Для чистих латинників се бодай суб'єктивний зиск, хоч об'єктивний блямаж. В своїх власних очах вони тим вивисшують себе супроти нас *), ликують, і аж до екстази збільшують любов і привязання до всього „свогого“. Ось так!

А якуж службу робить те оружжя наших запеклих ворогів у руках наших людей? Воно й тут робить ту саму службу, для якої воно придумане: понижає нас, розбиває, підтинає коріння нашого життя... Ті ворожі погляди на нашу Церкву, перебрані й голошені нашими людьми, се мовби скалки в тілі нашого організму. Чужі тільки в несвоєму тілі, й розсаджують його. Колють. Тим шляхом не зайдемо далеко! Авжеж рецепта ворогів не може бути спасенна для нас — ніколи й ніде! Чи ж ті типи зпоміж нас, що знелюбили нашу назву, історію й душу, можуть 'повести нарід до розцвіту нашого національного життя? Абсурд! Власне вони є розкладовим елементом у нашому національному життю. Не инакше річ мається й на церковному полі. З пропаговання ненависти до всього, що нас у Церкві ріжнить від латинян, може вирости тільки руїна нашої Церкви, а не її розцвіт!

А ще в нинішніх відносинах, коли панує в нас такий страх перед натиском польських форм і знамен життя на всіх полях! Пропаговання ненависти й погорди до нашого дійсного, історичного церковного „я“ — се збільшування і помножування скалок у нашому тілі. Якаж душа згодиться мешкати в такому пораненому тілі? І наступить розклад унії: одні пристануть до православних, щоби зберегти свій обряд; другі пристануть до латинників, щоби стати „правдивими й повними“ католиками.

*) Очевидно вони підтягають під термін зненавидженого „візантійства“ й наших домородних латино-фанатиків, що зі становища чистих і дійсних латинників: уповні правільне. Се повинно би бути грізне „mentio“ для наших латино-фанатиків — якби їм фанатизм забалом позволяв „думати“...

Ось се наш засадничий закид проти „ідеології“ наших латино-фанатиків. А се не тільки „memento“ щодо будучности (яке ми „візантійці“ вже не раз підносили), але — на жаль — почасти вже й фактом стається. Православна революція бідних Лемків і деяких інших наших сіл у Галичині саме тут має свою вихідну точку (москвофільство, льокальна сварка з душпастирем і т. ин. се тільки с п і в чиники).

На щастя (що зрештою вповні зрозуміле), наш загал не переймається „ідеологією“ наших латино-фанатиків, але то з усмішкою, то з обуренням відкидає їхні напасти. Та якби сей фанатичний рух збільшився, чи не став би він бичем, що відганяв би наших вірних від унії в сторону „чистого ідеалу“ наших латинізаторів — т. зн. в сторону латинського обряду? Тих зпоміж наших вірних, що хляться в ту сторону, наше дуковенство дотепер здержувало ось якою мовою: Бачите, хоч віра одна, але наш обряд инакший — обряд наших батьків і дідів, котрі передали нам сей обряд не на те, щоби ми його вирікалися... Цікаво було би знати: як се роблять наші латинізатори? На що вони тут можуть покликуватися? І яким способом можна би задержати наших вірних при нашому обряді, якби вони переймалися тими декадентськими поглядами на наш обряд і тими ідеалами, що їх письмом проповідують наші латино-фанатики? Чомуж то сотки тисяч наших вірних на Холмщині по 1905. р. пропали для нас і церковно і національно? Перейшли на латинське, а тепер, хоч могли би, не виявляють охоти повернути до унії. Вони були так виховані, що католицизм ідентифікували з латинством,*) що є вихідною засадою й нинішніх наших латинізаторів. Ось причина й пояснення і зразок і „memento“.

Але то наші латино-фанатики й нам відплачуються подібними, ба ще й тяжшими закидами: що наші погляди — се п'ятьма, а їхні сонце (37); що наш геленізм криє в собі, й звільна підсуває „візантійські принципи“ (32); що він „духом признається до схизми“ (31); що кінець нашого напрямку буде ось який: „І буде тоді чисто „східний“ обряд захований, а вірні

*) „...unitów podlaskich ...głównie różance i szkaplerze uratowały przed odstępstwem“. Gaz. Kośc. ч. 4. з 1927, стр. 38.

або опустять церкви, або будуть жити в занепаді віри й моралі“ (32). *)

Аж мороз іде поза спину — такі страшні річі! Ціле щастя, що вони містяться тільки в уяві наших латино-фанатиків: „Обсерваторів“, **) „Альфів“ і таких інших безіменних, за плотом скритих „героїв“, що вправляються в пері саме на проблемі візантійства, й „пописуються“ особистими напастями, чим — *pota bene* — також перекупки з великим успіхом „пописуються“. Та неабиякі горді штуки з тих „Альфів“! Послухайте тільки: „Рівнож пониженням є для „западних“ полемістів, коли їх хоробрість на рівні ставиться і однаково ціниться на прим. з „хоробрістю“ і способом воювання о. Костельника“ (37). Чи може бути сильніший доказ, що в їх душі є щось із непочитальности н.пр. такого Дон Кіхота?

Ні, таки не дочекаємось від них сього, щоб вони ясно здавали собі справу з того, що говорять, і щоби бодай наші твердження й думки логічно розуміли й переповідали. Логіка — не їх річ! Я сказав (в „Ниві“ ч. 3. з с. р.): „Цілий християнський світ симпатизує з тою Церквою, що її вже так довго переслідую найстрашніший ворог Христа і Бога. І ми симпатизуємо з нею, бо инакше ми й не були би християнами“. А на се якийсь „безіменник“ відповідає в „Новій Зорі“ (ч. 29) в тому значінню, начеб я говорив про „симпатії до православних обрядів“ (!). Я сказав (в розвідці „Спір про епikleзу“) „на межі“ в локальнім значінню, а вони разураз воюють сею фразою, піддаючи їй зовсім инакше значіння (=половичний католицизм). Ну, і порозумійся з ними!

*) Для скорочення наводжу тільки числа „Нової Зорі“, де містяться вискази, що їх цитую.

**) В попередньому числі „Ниви“ в статті „Авторитет правди“ я через ідеосинкразію хибно писав „Spectator“ (таки по латині), замість „Обсерватор“. В сімох числах „Нової Зорі“ (8, 9, 14, 15, 22, 23, 24), де — до того часу — були статті про візантійство, тільки в двох був підпис „Обсерватор“ (у п'ятих числах під тими статтями не було підпису). А що сей „Обсерватор“ у 24. ч. грубо собі повоював такими термінами, як „хамство“, „моральний бандитизм“, і цілий резон його статті становлять особисті напасті, то псевдонім „Обсерватор“ дуже йому не відповідав — проти чого, видно, боролася моя підсвідомість. Авжеж не є „обсерватором“ той, що свариться й лає. Щонайбільше може він бути „спектатором“ і то сильно поденервованим.

Така сама неможливість, як порозумітися з „байбелником“, із аналогічних психічних причин. Де нема змислу льогіки, там нема доступу для здорово думуючих.

Відповідаючи д. Панейкови (в „Ділі“ ч. 6. с. р.) — тому, що йому йде властиво тільки про дисципліну латинської Церкви, а не про католицьку віру, я звернув увагу на те, що сам целібат ще не витворить у нас тої дисципліни, бо в латинській Церкві також обряд суцільно достроєний до дисципліни целібату, а наш обряд не є достроєний до того. На се відповідає в „Н. З.“ (ч. 33) знова якийсь „безіменник“, що „у нас обряд укладали не священики жонаті, *) але безженні, зглядно монахи“. Отже наш „обряд зрілий і спосібний для целібату“. Якесь „Альфа“ приходить на поміч „безіменникови“, і ликує, що о. Костельник тут „пальнув кольосальну дурницю“ (37) — і ще деінде, на що на іншому місці реагую.

Га, трудно! Для таких „головачів“ мої думки такі дурні, як для пастуха клітини й бактерії. Але, бачите, я говорив про „латинську дисципліну“, на яку задрісним оком глядить д. Панейко, яка не вичерпується самим целібатом, а не про зрілість чи незрілість нашого обряду щодо целібату. Целібат можна ввести в кожний обряд — так, як літну одіж можна на себе надягнути в кожній порі року (навіть в зимі). Одначе з того ще не слідує, мовби кожний обряд був таки „спомагаючий“ дисципліну целібату, як латинський обряд. Св. Отці, творці нашого обряду, нехай целібси-монахи, ані не знали „дисципліни целібату“, ані до неї не стреміли, отже ані обряду не витворили так, щоби він спомагав „дисципліну целібату“ й причинявся до тої загальної дисципліни, яка є в латинській Церкві. І от! — І тому, якщо в нас буде целібат, то такі целібси, як „Обсерватор“, „Альфа“ і інші „безіменники“, свідомо чи несвідомо (одначе по лінії своїх почувань) перероблятимуть наш обряд на латинський, щоби осягнути цілість дисципліни західної Церкви. Авжеж вони вже нині, коли їх ще обмаль, мають для нашого обряду тільки ненависть (прокляте „візантійство“!), а для латинського обряду — задрість. З їх

*) А відки се той „безіменник“ знає? Де його наукові праці, в котрих він се доказав би, що жонаті священики були виключені від участі в творенню нашої Літургії?

писань се виходить ясно, як сонце. Позволю собі зібрати їх характеристичні вискази.

* * *

Статті про „візантійську змору“ (30), що рясно заповнюють „Нову Зорю“, в 90 проц. переповідають те, що вже давнішими роками було печатане в славних станіславівських брошурах. Навіть стиль подекуди той самий — своєрідно заперчений, як н. пр.: „І дійшло до того, що у нас режуть льви, виють гієни, гавкають шакалі, сичать змії“ (30) — замість людей, ціла менажерія! В „Ниві“ були на се вичерпуючі відповіді з нашої сторони (згадаю свої дві: „У відповідь проф-ови Ст. Смольці“ в 1917. р. і „Respite finem“ в 1924. р.).

Ходить ще про тих 10 проц. — нових. Вони значно ви-спеціалізували ідеали наших латинізаторів. Послідовний розвій!

1. Ненависть до „візантійства“. Що таке се „візантійство“, названня річи по імені — в їх висказах не знайдеш. Одначе коли всі вискази сполучиш у логічну цілість, то виходить, що під „візантійством“ наші латинізатори розуміють все те, що нас у Церкві ріжнить від латинян. Се не якесь натягання їх висказів, але певний логічний факт. „Східна Церква, затровна візантійством“ (8); „ми всі запоморочені духом візантійства — се найбільше болюча рана, се найнебезпечніша хвороба нашого народного організму, се заразом і тяжка хвороба довилічення“ (9), і тому ми є якимсь „виїмковим народом“ („Жон. клир а безж. клиру“), „відай нема тепер другого народу на кулі земській, котрий себе так нищив би“ (9); „принцип цезаропапізму, одідичений в спадщині по Візантії ще по нинішній день у нас покутує“ (14). „Ціле наше нещастя, що ми, хоч зєдинені з катол. Церквою, одначе не можемо позбутися впливу візантійства. І тому стоїмо „на межі“, чи „по середині“ (23). „Змора візантійства так опановує людського духа, що навіть коли він вирветься з обнять схизми, дальше остає під його впливом... се має місце також в Церкві в нашім народі“ (30). „У нас Церква, зглядно духовенство, хотяй зєдане з кат. Церквою, а однак під впливом візантійства терпить певного рода духову анемію, котра не дозволяє йому бути явною совістю народа“ (30). „І за се всьо головна вина спадає на духовенство“ (30). З бро-

шури „Жон. клир а безж. клиру“ знаємо, що наше духовенство — тому, що жонате (візантійство!), й не може дати народови більше, як дає, бо не може посідати „повноти св. Духа“. „Головна суть візантійства міститься і спирається на неґації авторитету, а вслід за тим провадить до анархії або рабства на зовні, до духового розкладу й безсилля в нутрі, а замість внутрішньої життєвої сили кладе зовнішню обрядовість“ (34). „Візантійство вийшло з бунту і в тім бунті затвердло... І як сатана поставив своє царство проти божого царства, так Схід поставив свою Церкву проти католицької Церкви“ (34). „Лишився нам лише гарний обряд богослужень і старинні літургії без внутрішньої сили. А нарід... приляг цілою душею до зверхного обряду, який став для нього всім“ (14). „Кожний Візантієць обманює себе і других, покликуючись на „східні традиції і обряд“. Це той обман, котрий поставивши зверхну обрядовість перед очи і покликуючись на те, що затрималося у Східній Церкві ще з того часу, коли вона була католицька, а закриває цілий духовий занепад, застій, розклад мертвого трупа, який витворився по зірванню з католицькою Церквою“ (34).

Значить, що „візантійство“ се найтяжша хвороба, яка включає в собі „обман обрядовости“, а заражує ціле наше життя, навіть національне. Се вдійсности наш обряд, одлаче латинізатори не можуть сього отверто сказати, бо мусіли би сейчас покинути наш обряд, а вони покищо є тільки на дорозі до перетворення нашого обряду в латинський. Вистарчить для них наш обряд покищо підважувати — мовляв, що він є тільки „зовнішня мертва форма“ (8) без внутрішньої сили. Зате латинський обряд для них — се „католицьке життя“.

2. Утотоження латинства з католицизмом. Ось читайте, й розумійте:

„В катол. Церкві всьо определене і виконуване в найменших подробицях. Видно се вже по зверхній формі богослужень. Катол. священник з Європи, чи Америки, чи Азії, кожний однаково править Службу Божу, кожний захує ті самі приписи. Тут в катол. Церкві нема духового лібералізму, сентиментів, мрій, ні фантазій. Тут має примінення всьо, що практичне, хосенне, ядерне і солідне, а при тім всім всьо повне підйому духа й високої поезії“ (22).

Тут мова виключно про латинську Церкву і виключно її утотожнюється з „катол. Церквою“. Нас, нашої Церкви, тут нема — ми є тільки „на межі“, „по середині“ між православною і катол. Церквою. Латинській Церкві признається навіть „духа високої поезії“, а нашій „лиш обман обрядовости“, „візантійство“. Се не виїмок. Якщо добре приглянутися, то виходить зовсім ясно, що наші латинізатори залюбки утотожнюють катол. Церкву з латинською, а нас лишають поза скобками...

3. Зміни в обряді. „Впрочім можна хвилево, переходно залишити (тим, що навертаються з православія) їх обрядові питомі їм форми, однак коли їх навершення має бути тревале, то й вони мусять з часом перенятися життям катол. Церкви і примінити свій обряд до зросту і розвою духового і релігійного життя“ (33). „І тому не можна казати, що нові форми культу, які приймає розбуджене надприродне життя в катол. Церкві, є нам чужі і противляться нашому східному обрядови“ (15).

А тепер для порівняння кілька виписів з польських ідеологів унії. *) „Żaden obrządek niema odrębnego życia, bo albo jest organicznie związany z całością i uczestniczy w wspólnem życiu Kościoła, albo się znajduje poza tem ciałem mistycznym“. „Po unji nawet (ludy wschodnie) uważają się za odrębny organizm, który pilnie strzeże swego separatyzmu i nie myśli wcale zrość się z Kościołem w jedno ciało“. Очевидно, тут авторови йде про се, щоби східні обряди розплилися в латинським. „...po unji trzeba całkowicie przyłgnąć do całości“ (розумій: латинізму). „...wspólne wszystkim ludom wschodnim bałwochwalstwo obrządkowe“. „Wiem o tem, że Rzym, znając tę chorobliwą wrażliwość ludów wschodnich na wszystko, co zachodnie, ogranicza się w swych żądaniach do koniecznego minimum w tej nadzieji, że unici powoli lepiej uświadomią się po katolicycku. Tymczasem historyczne doświadczenie stwierdza, że unici dość często, zamknawszy się w swojej odrębności, zatrzymują się jakby w połowie drogi i nie mogą zupełnie zrość się z Kościo-

*) Всі ті цитати взяті зі статті „Unja jaką być powinna?“ в „Gaz. Kośc.“ ч. 2. і 4. з 1927. і зі статті „Uwagi nad memorjałem O. Morozowa“ в „Gaz. Kośc.“ ч. 3. з 1927.

łem katolickim. Słyszałem od niejednego kapłana ruskiego zdanie, że ruska unja lepiej stała za czasu synodu zamojskiego, niż obecnie.

Dla uniknięcia ewentualnych zawodów w przyszłości, należy przystępującym do unji mówić całą prawdę i lepiej ich uświadamiać po katolicku, gdyż tylko wtedy unja będzie trwała, a nie połowiczna, inaczej nie można jej ufać“.

„Co gorsza, dla ludzi prostych, którzy nie znają teologii, a takich na wschodzie dużo, obrządek jest wszystkim i stawiają go wyżej od przekonań religijnych“. „Kościół katolicki znając tę chorobliwą wrażliwość ludów wschodnich, zostawia unitom obrządek w całości... Toleruje je chwilowo jako minus malum w nadzieji, że nawróceni powoli sami się zorjentuują i zrezygnują z takich przywilejów wątpliwej wartości“. „Ale w imię zasad wiary i rozumu mamy prawo od nich żądać, by zmienili swe zapatrywania co do wartości obrządku i kochali więcej Kościół powszechny niż swój obrządek“. „...samopoczucie jedności z Kościołem powszechnym powinno wzbudzić w nich pragnienie ożywienia i rozwinięcia swego obrządku“. „Niektóre ceremonje liturgiczne zawdzięczają swój początek rozporządzeniom cesarzy bizantyjskich, czyż dlatego mają być one tak święte, nietykalne?“ „Zresztą Rusini nasi nie mają już wiele do stracenia na punkcie czystości obrządku“.

Всюди тут засадничо, а екссклюзивно, ідентифікується като́л. Церкву з латинською. А для уніятів вишукується всякі штучні рації, щоби чимскорше покидали свій обряд, бо тільки тоді стануть дійсно католиками. Якаж різниця між засадами, поняттями й висказами сього автора „Romano-catholicus-a“ (так він підписався) і нашими латинізаторами? Виглядає, якби навіть відписували одні від других. Зі спільного жерела се походить. Romano-catholicus признається: „Nieraz rozmawiałem na tematy powyższe z jednym światłym kapłanem-unitą i przyznawał mi rację w zupełności“.

Наші латинізатори хваляться, що їх „становище католицьке“, що вони є „західними оборонцями католицького духа“ (37). Нічєб католицизм був їх монополем. По щирости повинні би сказати, що їх становище „латинське“. Бо якщо їх становище екссклюзивно католицьке, тоді ми є ipso facto осужені, а з нами разом і ті папи, що видали декрети про

східних „*pop ut latini, sed catholici fiant*“ та що уніятам не вільно нічого змінити в їх східному обряді, хочби були й патріярхами...

Чи се мудре, справедливе й виховуюче кидати на загал нашого духовенства пятно „некатолицизму“ чи то якогось „півкатолицизму“? Чи се не є відвічна метода польських, ворожих нам речників?

4. Ясна річ, що наші латинізатори в нинішньому стадії розвитку їх стремлінь мабуть ані самі перед собою ще не вагуються стверто признати, що стремлять до повної латинізації. „Ми отже приймаючи життя, практики і набоженства католицької (розумій: латинської) Церкви і убираючи їх у форму східного обряду, через се ще ніяк не приймаємо латинського обряду, тільки католицького духа, який оживляє, розбуджує й укріплює цілий релігійний культ“ (33).

Ба, але психічні настрої мають свою логіку — логіку розвитку до остаточної цілі. З висказів наших латинізаторів видно, що вони в своїй душі вмерли для нашого обряду, і тому він для них є „мертвою формою без внутрішньої сили“. А труп послідовно й невмодно розкладається по законам мертвого тіла. Чи то галицькі Вірмени, коли були в стадії нинішніх наших латинізаторів, голосили, що цілком покинуть свій обряд? чи мали вже зразу ясну свідомість: чим скінчаться їх латинські інновації? Не знаю, чи в них була така ненависть до свого обряду, як у наших латинізаторів, однак знаю, що така ненависть містить у собі засуд смерті на зненавиджений обряд, і якщо та ненависть удержиться довше й пошириться, то вона послідовно мусить довести до повної латинізації. Раз розбиту хату розмиває дощ і валить вітер — елементи природи.

Зрештою нинішній латинізаторський рух у нас вже дуже сильно поступив вперед — послідовно.

„Альфа“ хоче вмовити в загальну опінію, що „перші „візантійці“ спровокували бій і то в спосіб неосновний і кривдчий для катол. Церкви“ (37). Призабувся неборака! Чи не зачався сей бій від того, як у Станиславові 1911. р. появилася брошура „В ім'я правди“ о. Франца Шепковича? В тій брошурі автор тільки несміло підпускав ластівку целібату — домагався „місця“ для безженного священика побіч жонатого

(так, якби цього не було й передтим!). Опісля пішло устне підготовлювання, а по 13-ьох роках, себто 1924. р., появилася в Станиславові брошура „Жонатий клир а безженство клиру“, яка без пардону осудила ціле жонате духовенство, відмовляючи йому місця в Церкві. Чи не поступ?

Тепер „Нова Зоря“ поширює отверту ненависть до всього, що нас у Церкві ріжнить від латинян. А що буде за 13 літ, як так дальше піде? Треба знати (те, що старанно криють), що власником і духовим керманичем „Нової Зорі“ є „Т-во безженних священників ім. св. Йосафата в Станиславові“. Отже зі Станиславова виступили (під приманчивою фірмою У. Х. О.) на ширшу арену, до Львова, щоби здобути суспільну опінію... Чи не поступ?

5. Мушу відкликати свій необережний висказ: „І були ми податливі для чимбільшої латинізації — се була наша засада, наш ідеал. Те саме, що нині заступає „Нова Зоря“ (гл. „Нива“ ч. 3, стр. 84 з с. р.). До того часу, коли я се писав, появились були в „Н. З.“ тільки перші дві статті про візантійство (в обрядовім значінню) — доволі помірковані. Тепер мушу ствердити, що наш загал ніколи не мав ненависти до нашого обряду, але дорожив ним і любив його, хоч (задя політичних констеляцій) і був більше склонний до латинських інновацій, як нині. Отся любов нині ще й збільшилася, до чого й „Нова Зоря“ — проти своєї інтенції — сильно причинюється. Тому то ми є ті, що продовжують правильну й постійну свідомість нашої греко-католицької Церкви, а „Обсерватори“ й „Альфи“ з „Нової Зорі“ се горстка невдоволених новаторів.

Ми свідомі того, що тільки ніжна й повна любов до нашого східного обряду може запевнити нашої Церкві будучність і розвій. Ми се дуже добре розуміємо, що кожний обряд сам про себе є „мертвою формою“, внутрішнє життя може йому піддати тільки душа, котра має ніжну любов і розуміння того обряду. Для наших новаторів наш обряд тільки тому є „мертвою формою“, бо вони в дузі вмерли для нього, відпали від нього, як н. пр. були духом відпали від нашої мови ті з наших предків, котрі стидалися (навіть з рідним братом!) гово-

рити „по хлопськи“, й говорили по польськи. Та сама психічна аверсія й ті самі психічні закони.

Певна річ, що було би ліпше і для загальної католицької справи і для нашої Церкви і для нашого народу, якби наші невдоволені новатори отверто й щиро станули на латинське становище, перейшли на латинський обряд, оставили нашу Церкву в спокою, а свої енергії і засоби виладовували в тому напрямі, щоби оснувати римокатол. Церкву з українською свідомістю і ерархією. Тоді ті елементи, що нині в нашій Церкві є тільки „скалками в тілі“, нашлись би на своєму місці, й сповняли би позиточну функцію.

Зрештою ніхто не подивувався би, якби „Нова Зоря“ заступала помірковане й обережне латинізаційне становище, з повною і щирою любовю і пошаною до нашого обряду. Але та їх ненависть і ексклюзивність! Навіть наші літургії для них є тільки „старинні літургії без внутрішньої сили“!! Вони притім відчують розкіш (садистичного покрою), а ми — біль і образу. Ні, не зйдемося ніколи! Авжеж загал народу не може мати такої вдачі, щоби „наслаждатися“ в самозапечуванні.

(Продовження буде)

о. Д-р Г. Костельник

Зісканував Василь
Гаранджа

Рік XXIII

Львів, за серпень 1928

Ч. 8

На ясні зорі, на тихі води

III

Ідеал унії

Всяке вирішування квестії про „візантійство“ у звязку з нашою Церквою є тільки „партацтвом“, оскільки не ставиться квестії абсолютно. Треба вишукати ідеал унії, ясно

поставлений і річево умотивований, а тоді з того ідеалу самі собою насунуться подрібні вимоги: як наша Церква повинна виглядати? — Справа так стоїть всюди, де „повинність“ має своє пристосовання. Так пр. в етиці головною квестією є: яке є призначення (найвисша ціль) чоловіка, бо від розв'язки сеї квестії залежать усі подрібні правила етики.

Щоби вишукати річевий ідеал для унії, мусимо вперед відповісти на питання: Що се унія? — Очевидно загальну відповідь на се питання кожний з нас знає: Унія се єдність у вірі з Римом або з катол. Церквою. Алеж така відповідь для конкретного життя, для його подрібних флюктуацій і диференціяцій, не вистарчає. Постає нове питання: Яка єдність? Історія, різні папські декрети і навіть Собори також се питання вирішили: Се має бути єдність у тому, що для віри суще: у догмах віри, а не також у обряді. Одначе й ся відповідь є тільки загальна, й для конкретного життя не вистарчає. Чи треба на се доказів? А ось наша прикра полеміка зі „Спектаторами“ й „Альфами“ є найвимовнішим доказом. Конкретне життя се наче ріка, що тече, і квестія про „єдність східної Церкви із західною“ перекидується в квестію: в якому напрямі мають розвиватися уніятські Церкви? Чи іншими словами: до якого ідеалу мають вони стреміти? — Ось так повернули ми до вихідної нашої квестії: Який є ідеал унії? А се значить, що доси наведені відповіді на основне питання „що се унія?“ не містять у собі зародку для вилучення з них відповіді на квестію: Який є ідеал унії?

Такий бажаний зародок містить у собі тільки ось яка відповідь: Унія се реставрація тої єдності у вірі, яка існувала між східною і західною Церквою перед роздором. Наче зімли ту, висувається „страшна“ для наших „Спектаторів“ Візантія — одначе нічого не порадиш, бо її висуває сам уклад річий, а не „о. Костельник“.

З такої відповіді сама собою насувається й відповідь на нашу вихідну квестію: Який є ідеал унії, ясно поставлений і річево умотивований? Ось та відповідь: Унія на всіх полях церковного життя має так виглядати, як виглядала би нині східна Церква-

якщо б не було роздору або якщо б усі православні Церкви приступили до унії. Се ідеал і непомильний критерій для всіх наших обрядових терть, суперечок і неясностей. Та зараз же треба піднести, що се — на жаль — тільки ідеал, який почасти треба й дотворювати.

Ясна річ, що неможливо нині унії повертати в усьому до тої формації, яка була в східній Церкві перед роздором, — бо історію годі перескочити. Авжеж і нинішні православні Церкви не є вдійсности там, де була східна Церква в XI. ст. Говорення наших „Спектаторів“, що православна Церква „мертва“, „труп, що розкладається“, свідчить тільки про їх фанатизм. У дійсности православна Церква також пішла вперед, розвинулася під многими поглядами — але чи сей розвій такий, який він був би, колиб не зайшов роздор, колиб через останніх 900 років існувало взаїмне співділання між східною і західною Церквою? Ось тут трудність.

З другого боку се певне, що в нинішній православній Церкві все остало би так, як є, якби вона приступила до єдности. Рим, як історія свідчить, не домагався би ніяких змін, крім догматичних. Конкретна трудність виринула би мабуть тільки щодо зорганізованя того морального тіла, яке давно представляли східні патріярхи, а якого завязком є нині „Конгрегація для східних Церков“. Значить, що вдійсности навіть чисто „православні обряди“ (користуємося терміном ad hoc „Нової Зорі“) є в згоді з катол. становищем.

Ба, але ми, уніяти, хочемо бачити здійснене в нашій Церкві щось більше, як воно нині є в православних Церквах. Вже я згадав, що православні Церкви були щільно замкнені для впливів катол. Церкви майже через 900 років. До того православні Церкви через довгі віки не могли як слід розвиватися, бо були в тяжкій неволі магометанського світа і тільки вегетували; взагалі православні Церкви, ще й нині, се Церкви некультурних народів. А катол. Церква в середніх віках сильно розвинулася, потім у безнастанній боротьбі з протестантами, з раціоналізмом і атеїзмом здобула собі багато цінностей, яких православні Церкви не мають.

Як отже повинно в нашій Церкві виглядати те „щось більше“? Чи так, як се „Нова Зоря“ представляє, чи може на кше?

З того, що я навчився зі статтій „Спектаторів“ et Co., маю абсолютно певну свідомість, що ті автори навіть не здають собі справи з того, про що властиво йде. А коли не знають *meritum* квестії, то як можуть подати мериторичну розв'язку?

Їм здається, що віджила давна „обрядова боротьба“, що ми „візантійці“ хочемо виключити всякі впливи західної Церкви, й простим шляхом помаширувати в схизму... А вони є представниками „католицького становища“, і ликують „ничто новое“...

Се, що ми, нинішні „візантійці“, зачали, се не „боротьба обрядова“, тільки „критика обрядова“. Всі впливи західної Церкви, про які розумно можна переконатися, що вони були би в східній Церкві прийнялися, якби не було роздору, ми згори приймаємо. Але як свідомому теологови не бути противником таких впливів, котрі повстали з фалшивих упереджень або безкритично, і ломлять суцільність нашого обряду, спричинюють поплутання й замішання, або й дивогляди.

Або то є що такого в нашій Церкві? О. Хлестун про ніщо таке не знає: „Дуже я цікавий почути від наших обрядовців, в чім саме наш обряд детайлічно підпав златинщенню, бо говорять про златинщення, а не наводять фактів“ („Нова Зоря“ ч. 31). Сказав, і побідив — себе самого. (O *beata simplicitas!*)

Для того, хто вміє думати, річ проста. До унії приставали лиш скравки православних Церков, і західна Церква своєю величиною, домінуючим (особливо льокальним) становищем, висністю культури і т. и. спричинювала ріжнородні, нераз засліплюючі, впливи на уніятські Церкви, які впливи з певністю були би инакше здиференціувалися, якщоб весь православний Схід був у єдності з Римом. Годі навіть вичислити всі латинські елементи, котрі увійшли в нашу Церкву, і деякі з них просто підважують обряд нашої Церкви. Спробую подати бодай їх схему (не сходячи до подробиць).

1. Східна свідомість: бувають унії, котрі католицизм утотожнюють з латинством; „сентенції теологів“, хоч вони й випливають із спеціально латинських даних, уніятські теологи правильно й загально уважають за „загально католицькі“, отже обов'язуючі для себе; а що було би зі схо-

лястичною філософією в східній Церкві, якби не було роздору?

2. Урядження церкви: більше престолів у церкві (без іконостасу), латинські престолы, що притикають до стіни, кивот (його розміри), прибрання престолу, статуї в церкві, стиль образів, органи, лавки в церкві, проповідальниця, сповідальниця.

3. Літургія: читані Літургії, більше Літургій на одному престолі в одному дні, засушені ягнці — оплатки (і такі спроби в уніятів були), причастя на клячучи, клячання в п'ятдесятниці, дзвонення дзвінками, підчас освячення відчинені царські врата, відкритий дискос підчас великого входу, дарохранильниця (чаша), священник споживає св. Дари при престолі, поклін на „воплотившагося“.

4. Спеціальні почитання: виставлювання й обношування Тіла Христового (Евхаристії), празник Евхаристії, відслонювання Евхаристії, монстранція, шаль, виставлювання Евхаристії підчас Літургії; приклякання перед виставленими Насв. Тайнами, кадження на клячучи; Серце Христове, серце Пр. Діви, маєве богослуження, культ св. Йосифа.

5. Спеціальні звичаї: зложення рук підчас молитви; знаменування себе знаком св. хреста тільки раз, а до того цілою долонею; дзвонення на „Ангел Господній“ (щодня 3 рази); улекшені пости.

6. Дисципліна: прийняття цілих глав (пр. щодо подружжя) з канон. права західної Церкви; власть митрополита; капітула й сотрудники; целібат; голення бороди, священичий одяг і відзнаки.

Ось у тих (і ще й інших — подрібних) річах зазначився вплив західної Церкви на „духа“, обряд і дисципліну уніятських Церков. У різних Церквах різно. Нема висшого органу, котрий у правильнював би отсей вплив, а нема ні вироблених критичних засад, з огляду на котрі можна би у правильнювати його. Льокальні відносини були рішаючі. Чи се має так остати на віки? Чи уніятські Церкви, замість зближуватися до себе, будуть щораз більше віддалюватися, ідучи ріжними шляхами?

Гро уніятських Церков до світової війни находилося в Австро-Угорщині. Сполучувала їх бодай одна держава, яка вповні щиро відносилася до них. По війні кожда з них найшлася в нових політичних відносинах. Ні для одної з них

обставини не змінилися на ліпше, тільки на гірше. Чи отже не є конче потрібне, щоби виробився один тип унії, щоби всі уніятські Церкви підходили під сей один тип, щоби були „одно“, й щоби розвивалися в одному, свідомо й певно визначеному, напрямі?

Визначити отсей напрям рівнозначне з тим, щоби відгадати: як те „щось більше“ має виглядати? Не тяжко відгадати його загальної фази: унія, як часть католицької Церкви, повинна так „перетравлювати“ впливи західної Церкви, щоби — в порівнянню з незєдиненими східними Церквами — була „цвитучим Сходом“.

А не повинна вона розвиватися в тому напрямі, щоби представлялася як „Схід, що — в обрядовім значінню — загибає під впливом латинської більшости“.

Чому не повинна? Чи треба нашим людям відповіди на се питання? Навіть „Нова Зоря“ відпекується від такого „ідеалу унії“, який представляють вповні златинізовані галицькі Вірмени. Припустім, що всі уніятські Церкви опинились там, де галицька вірменська Церква, — яка се була би катастрофа для самого поняття „унії“! Сеж було би практичне заперечення всіх уніятських Соборів, всіх папських декретів щодо унії і перечеркнення всякої можливости унії в будучности. Зрештою такий „ідеал“ не може здійснитися там, де уніяти живуть у більшій компактній масі. Східна свідомість у такій масі завсїди буде настільки сильна, що не допустить до повної латинізації.

Коли кинути оком на історію нашої української уніятської Церкви, маючи на приміті саме отсей момент, то стає ясно, що в нашій Церкві від самих початків унії тай дотепер безупинно шукали — у практиці — розвязки сеї пекучої для унії квестії: як поставитися до латинських впливів? Єпископи, що заключили унію, маючи чисту східну свідомість, забезпечили нашій Церкві повний її східний характер (так се роблять і нинішні уніяти „wschodniosłowiańsk-ого“ типу). Але опісля отся свідомість затрачувалася, до чина Василіян приступало чимало Поляків, які не мали в собі нічого зі східної церковної свідомости, і навіть іконостас їх разив. І розвивалось наше церковне життя зикзаками: то змагалася латинізаційна струя, то східна церковна свідомість змагалася.

І так до нині. Станиславівські брошури залюбки говорять про неміч (анемію), пливкість, „анархію“... в нашій Церкві. Без усякого сумніву ось тут жерело сеї слабости. Кождий проповідник знає, що найгірший час для нього доти, доки не вибрав собі теми для проповіді. Доти він дійсно „немічний“: думки на всі боки розбігаються, й „з порожніми руками“ (станисл. фраза) вертають, бо одна одній противиться. Нескоординованість психічних сил, будова в одному напрямі, а потім відворот, непевність пляну, внутрішня боротьба! — Така психологія й нашої української унії, яка в історії безупинно находилась „на межі“, де з найбільшим імпетом перехрещуються й поборюються два розеднані церковні „світи“: Захід і Схід.

Неабиякий тягар кинула історія на плечі нашого народу, й то головню на нещасний „галицький кут“: погодити отсі два світи — стати зразком, для одних і для других приємливим. Але щоби се колинебудь у будучности могло статись, то наша унія передовсім повинна погодити отсі два світи сама в собі.

Значить, що вона повинна би правильно, а навіть взірцево, доштукувати історію східного католицизму, яка історія вірвалася в XI. ст. Се „доштукування“ повинно би бути таке, щоби незединені, глядячи на унію, мусіли признати: що унія, се „цвітучий Схід за для католицизму“, а не щоби представлялася їм як „зломаний Схід за для латинського впливу“.

Вправді не є се найвисша рація, бо унія передовсім мусить жити сама для себе, а щойно потім може виступати як взір для незединених. Одначе, як се вгорі зясовано, правильне погодження Сходу й Заходу конечно й для самої унії, як такої.

Якщоб наша унія могла була розвиватися вповні свобідно від усяких посторонніх ендозмоз, чито конкретно: якщоб ми мали самостійну державу, в котрій унія була би конфесією більшости, то в тих 300 роках, що минули від заключення унії, з цілою певністю найшла би була наша унія таке ідеальне погодження східного церковного характеру з розвоєм католицького життя. Всяка компактна маса, вільна від посторонніх пригнітаючих впливів, витворює правильну граматику своєї мови. Але коли посторонні впливи пригнітаючі, то психологія маси вже не вистарчає для збереження правильности мови. Тут одиноким ратунком і заборолом є граматична сві-

до мість (тому то пр. у Львові наші інтелігенти мають змогу задержати правильну українську мову, а простолюддя ні).

В наших відносинах, якщо віднести наведену аналогію до нашого обряду, тільки обрядова свідомість зможе нас навести на те, що наша компактна маса була би в Церкві приймила або не приймила із західних церковних елементів і практик, якби вона могла була розвиватися без пригнітаючих посторонніх впливів. Правда, обрядова свідомість не в одній подрібній проблемі дасть нам тільки ідеальні вартости, які в наших відносинах ледви чи буде можна ввести в життя — то задля при звичаєння вірних, то задля конечности протиділання латинському прозелітизмови. Одначе й такі ідеальні вартости матимуть остільки реальне значіння, оскільки управильнювати муть будучи й розвій нашого церковного життя.

Перед тим, заки станемо займатися поодинокими проблемами, мусимо навести кілька завваг, що послужать для нас як засади.

1) Обряд се не „мертва форма“, але вираз душі, яка його витворила. Не инакше, як мова. Говорити, що обряд — се „мертва форма“ може або простий собі чоловік, що не доріс до психольогічної аналізи, або той, що говорить неширо (навіть сам перед собою), й відносить се до якогось означеного обряду, для котрого він у душі вмер, і бажав би його виключити з життя, тай трактувати як річ „в історичному музею“. Простому чоловікови може здаватися, що мова се тільки „мертвий уклад звуків“. Але психольогови ясно, що кожда народна мова є вислідом психольогічних і фізіольогічних даних того народу: його льогічної й чуттєвої вдачі, його культури, його „горла“ (диспозиції горла, язика й устної ями).

Зовсім анальогічно мається річ і з обрядами.

2) Психольогія грецького й психольогія латинського обряду так ріжняться від себе, як пр. психольогія жінки від психольогії мущини. Найпорядніша й найблагородніша жінщина, коли вибирається між людий і хоче „порядно“ виглядати, то напудрується, — для неї се „вказане й самозрозуміле“. Але мущина, однакового морального рівня з тою жінщиною, ніколи того не зробить, хоч він також хоче „порядно“ виглядати. Одна ціль, а зовсім відмінні підходи до неї!

Анальогічно реагують психольогія грецького і психольогія латинського обряду: що для одної з них „вказане й самозро-

зуміле", се другій протівне (приміри подано пізнійше, бо щоби вони вийшли переконуючими, то треба їх пояснити, а тут не місце на се).

3) Кожда розвинена мова, що вже має списану свою граматику, ціпеніє, й стає недоступною для чужих форм (приймає тільки деякі чужі вирази — з конечности, одначе накручує їх до своїх форм). Анальогічно мається річ з розвиненими обрядами. В XI. ст., коли наступив східний роздор, і грецький і латинський обряд вже були скристалізовані, зн. що вони вже були під оглядом своїх форм замкнені. Отже один від другого — в правильнім положенню — міг би приймати тільки молитви, практики, святих і свята, які достосовував би до своїх форм, але не самі форми. Так пр. Поляки, хоч від віків живуть у сусідстві і навіть в перемішанню з нами, не приймили ніодної форми з нашого обряду. Оскільки знаю, приймили вони від нас тільки „Святий Боже“ (Трисвятоє), а се не форма, тільки молитва. Подекуди (в мішаних селах) ходять вони зі свяченою водою по хатах, як у нас звичай на „Йордан“, одначе се тільки з нужди конкуренції, а до того се практика, а не форма. Поляки мали би від нас що приймати (Христос воскрес, Плотію, Хресту Твоєму, водосвятіє на Богоявлення, панахиду і т. ин.), але викінченість латинського обряду тай береження свого престижу не дозволяють їм сього.

Якби відносився грецький обряд до латинського, якщоб не було роздору? Певна річ, що й він беріг би свого престижу і своєї стилевої будови. Се треба мати на увазі.

4) Найлекше приймались би в східній Церкві те з латинської Церкви, що приходило би в імени загальної культури. Так пр. сербське (православне) духовенство під Австрією ходило тільки в чорних рясах (в Росії в кольорових), стригло волосся, а замість нагрудного хреста, як відзнаки, носило червоний пояс.

(Продовження буде)

Г. Костельник